e*forum

Píše Tereza Šnellerová

(E*forum, 31. 07. 2019)

Osmý svazek **Spisů Jiřího Ortena** (Torst, 2018) uzavírá vydavatelský podnik započatý již roku 1992: přináší veškerou korespondenci jak básníkem odeslanou, tak i přijatou, která je v současnosti dostupná. Svazek, jenž svou objemností vystupuje z charakteristického formátu řady, zahrnul více jak osm set padesát dopisů od celkem 61 pisatelů. Souhrn korespondence převážně z let 1936–1941 je celkem přinejmenším heterogenním. Pojímá listy od Ortenových nejbližších (otce, matky i dalších příbuzných), od přátel z literárních a divadelních kruhů (Kamila Bednáře, Zdeňka Urbánka, Václava Černého, K. M. Walló, Gustava Schorsche) i od těch z období prázdninových táborů, dále oficiální provozní zprávy z nakladatelství a redakcí časopisů. Víc jak třetinu tvoří korespondence milostná. Ta nabourává mýtus básníka-trpitele mučeného zradou přítelkyně, jak jej evokovaly dopisy Věře Fingerové, otištěné ve vzpomínkové knize *Hořký kruh* (1996), či deníkové záznamy Ortenových „Knih“. Mimo jiné je z ní patrné, že Věra Fingerová (téměř 300 vzájemných dopisů) byla Ortenovou láskou nejintenzivnější, avšak nikoli fatální či jedinou.

Také provenience dopisů je rozmanitá. Vedle poprvé publikovaných archivních dokumentů obsahuje *Korespondence* i opisy některých Ortenových dříve otištěných listů, které byly v době přípravy edice považovány za ztracené či nedostupné (např. dopisy matce či tři čísla korespondence s bratrem Otou, které si Orten přepsal do *Žíhané knihy*). Zahrnuty byly i texty, jež jsou součástí pozůstalostí dalších autorů a byly již zpřístupněny v rámci jiných edic. To je případ kupř. dopisů Františka Halase (*Dopisy*).

Hlavní nástraha pro pořadatele sebraného materiálu ale netkví ani tolik v jeho heterogenitě či v různé míře dostupnosti originálů, jako spíš ve ztížené možnosti časového zařazení. Četné dopisy jsou bez datace či datované neúplně a vzpírají se chronologickému konceptu. Rozhodnutí odpovídající zřejmě záměru celých *Spisů* vydat Ortenovo dílo v co největší úplnosti tak dovedlo edici do úzkých, z nichž vyvázla jen zpola.

Editorka Marie Havránková za východisko z této materiálové nekompaktnosti zvolila abecední seřazení korespondence dle adresátů (potažmo odesilatelů, k nimž přidružila i dopisy psané Ortenem: např. Václav Černý a Jiří Orten); v rámci takto určených oddílů rekonstruovala relativní chronologii a dopisy bez možnosti časového určení zařadila na jejich konec. Nesporné výhody tohoto principu zmiňuje Petr Komenda v textu, který by částečně mohl sloužit jako svého druhu nosný „ediční komentář“. Edici ovšem takový komentář podstatně chybí: bez tohoto doprovodu působí dojmem

mechanického edičního počinu, který se vydal cestou nejmenšího protivenství – materiál se vložil do co nejlépe padnoucí formy a bez další rozvahy „odlil“. Výsledkem je sice na pohled badatelsky cenná práce, její obtíže a nevhodné koincidence však nejsou se zřetelem k nakládání s edicí zanedbatelné – ilustrativním příkladem budiž, že knihu otevírá dopis, jejž redakce *Akordu* básníkovi adresovala 2. září 1941, tedy den po jeho úmrtí.

Daný pořádací princip od sebe izoluje množství „Ortenů“. Příznačným průvodním rysem básníkových dopisů je přitom od počátku silná stylizovanost vázaná k tomu kterému partnerovi; prostor dopisu není pro Ortena obvykle jen místem příležitostného sdělení, ale i možného vytváření vlastního literárního obrazu, jenž je však takto k dispozici bez náležitých situačních ukotvení. Zviditelňují se jednotlivé komunikační strategie, a naopak se ztrácí bezprostřední možnost propojení souvislostí: „vytvoření příběhu“ (viz rozhovor s Marií Havránkovou) a porozumivého čtení, kterého je schopen leda editor či badatel, jenž má Ortenovu biografii detailně osvojenu. Celek seskládaný z jednotlivých více či méně přetržitých „rozhovorů“ cestu k Ortenově osobnosti bezděky komplikuje. Rozptýleny po svazku zůstávají pozoruhodné momenty, jako je Ortenův kolísavý a vrstevnatý vztah ke Kamilu Bednářovi, který je spíše předmětem korespondence s přáteli než psaného rozhovoru obou aktérů, proměnlivé líčení návštěvy u Halasových v Kunštátu koncem července 1939 v závislosti na tom, komu je adresováno (srov. Komendův komentář), či zvláštní osobní rozpolcenost vystupující z dopisů ze srpna 1939, kdy Jiří Orten otevřeně a klidně plánuje společný odchod ze světa s Ivanem Blatným a současně si vyměňuje s Věrou milostné dopisy, v nichž pomáhá spoluorganizovat své zářijové bydlení v Praze. Výmluvné je i srovnání dopisů z léta 1940, v němž je básník doposud nejcitelněji zasažen protižidovskými opatřeními, nemůže opustit místo trvalého bydliště Kutnou Horu a několikrát denně zasílá Věře hypersenzitivní dopisy odloučeného a žárlivého milence a zároveň věcně odpovídá na ideovou generační diskuzi Jindřichu Chalupeckému.

Práci s edicí je možné sice doplňovat, projasňovat skrze texty z jiných svazků *Spisů*, např. doslovy Marie Růt Křížkové a Oty Ornesta k *Červené knize* (1994), edice sama ale nenabízí víc než „Několik [úzkých a povšechných] poznámek k dopisování Jiřího Ortena“ a stručné medailony pisatelů. Funkční, ovšem nevyužitou možností by bylo zařazení kalendáře zachycujícího výrazné momenty Ortenova života (seznámení s určitými osobnostmi, publikační činnost) a události, o nichž se dopisy zmiňují. Drobnou pomocnou úpravou mohlo být i tematické řazení adresátů do širších celků (např. literární a divadelní okruhy, milostná korespondence, rodinné dopisy, přátelé z táborů apod.). To by s sebou jistě přineslo jiné pořadatelské obtíže, avšak zachytily by se tak v určité míře vývoj vztahů uvnitř básnické generace či proměna Ortenova epistolárního stylu a zároveň by to umožňovalo poznané usouvztažnit s celkem díla, Ortenovou poezií a deníky. Kalendářní řešení by pak odstranilo i další drobný hendikep edice, a to opakované komentování týchž událostí (okolnosti básníkova úmrtí, plnění všeobecné pracovní povinnosti jako výpomoc na poli atd.) v poznámkách pod jednotlivými dopisy. Informace, které jsou užitečné v případě jednoho listu, se v celku knihy stávají spíše bezúčelným a nevítaným refrénem.

Přítomný svazek *Spisů* vychází s odstupem sedmi let od svazku předešlého, přesto zřejmou dlouhodobou ediční přípravu degradují více či méně závažné nedostatky koncepční, redakční a korektorské povahy. Problém vidíme už v rozvaze, zda vydat korespondenci vcelku v takto nekonsistentním tvaru (vedle zmiňované korespondence ryze soukromého rázu obsahuje edice marginálie typu ojedinělých zdravic atd.), či zda by zkoumání Ortenova díla lépe neposloužil výběr zaměřený na jeho literární a jiné umělecké aktivity. Daný celek s sebou nutně přináší zavádějící nevyváženost, v níž se středobodem Ortenova života stává intimita jeho vztahu k Věře, což z knihy činí spíše zážitek voyeurský než badatelský či literární.

O mechanickém přístupu k materiálu svědčí i striktně chronologické uspořádání jednotek v sevřenějších oddílech (v logické návaznosti se např. předchází dopisy č. 364 a 363 či nedatované dopisy Ortena a jeho matky, jejichž souslednosti dějů spíše odpovídá řada č. 686, 698, 687, 688, 690). Komentáře k jednotlivým dopisům na sebe mnohdy upozorní stylisticky (pozn. k dopisu č. 359 „když jdu ráno ničit úrodu – na Ortena se vztahovala všeobecná pracovní povinnost pro muže starší šestnácti let, když byli Židé i vyloučeni ze škol“) i faktograficky (pozn. k dopisu č. 503 „Myslím si, že je pozdě psáti – báseň věnovaná Líze po prvním setkání 10. 4. 1941, nové přítelkyni po rozchodu s Věrou Fungerovou /sic!/…“). Podobně mohou znejistit texty v doprovodném aparátu edice: v krátkém závěrečném komentáři se uvádí, že Ortenova matka pocházela z Neustupova u Tábora (s. 752), v medailonu autorů je uveden Neustupov u Vožic (s. 762). Tuto nejednotnost by bylo lze jistě prominout, pokud by Neustupov na Táborsku neležel u Votic, nedaleká Mladá Vožice je jiné město.

Přestože se lze radovat z dokončení *Spisů* a přestože je jejich závěrečný svazek dílem bezpochyby přínosným, je kniha zároveň dalším hořkým svědectvím bohužel nijak výjimečné ledabylosti české ediční kultury.

Jiří Orten: *Korespondence*, ed. Marie Havránková. Praha: Torst, 2018, 789 s.

www.ipsl.cz